

І. А. Медведєв,

к. держ. упр., докторант кафедри державного управління та менеджменту ХарPI НАДУ

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКІ ПЕРЕДУМОВИ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ ІДЕЇ КЛАСИЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ З ПОЗИЦІЙ ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ

Розглянуто проблеми й шляхи вирішення соціально-філософських передумов та концептуальних засад ідеї класичного університету. Узагальнено найбільш ґрунтовні соціально-філософські концепції реалізації ідеї університету з позиції державного управління.

Ключові слова: ідея університету, соціально-філософські передумови, державно-управлінський аспект, виховання, освіта, розвиток, свобода наукового пошуку.

У ХХІ ст. освіта, як один з найважливіших соціальних інститутів, що визначає напрями соціального розвитку держави, стає також основним фактором формування майбутнього людства. Сучасна освіта як в Україні, так і в інших країнах повинна мати інноваційні цілі, які б відповідали вимогам сьогодення. Її сутність повинна полягати не в передачі комплексу окремих моральних та етичних переконань, від яких залежить життя певної людини, а в цілісній формі соціальної організації в контексті державотворення.

На сучасному етапі розвитку України можна говорити про особливу роль університету у здійсненні виходу із глобальної кризи та чергової спроби переходу до стійкого економічного розвитку. Проблеми зростання об'ємів споживання, нерівномірний розподіл соціальних благ, збільшення людської популяції не можуть бути вирішені без піднесення на новий, якісно кращий рівень університетської освіти в глобальному суспільстві та розвитку значення інтелектуальної складової в портреті сучасного громадянина, працівника, члена соціуму. Університет знаходиться на передньому краї боротьби за вирішення основних проблем сучасного світу, водночас зростає і роль вищої школи для сучасного суспільства. До того ж університети, як "двигуни" вищої освіти, повинні в першу чергу звертатися до глобальних проблем нашого взаємозалежного світу.

Сьогодні інтелект, інформація стають найважливішим ресурсом суспільства, країни. Вища освіта найчастіше має в житті сучасної людини більш важливе значення, ніж політика чи економіка. Освіта та інтелект виступають найважливішою домінантою сучасної культури, оскільки знання та освітня діяльність набувають системного характеру.

Концепції так званого "інформаційного" суспільства не дали відповідей на питання, що висунула "глобальна криза", оскільки ці концепції визначали якість "життя, що триває", і не давали прогнозів найменш віддаленого майбутнього.

Метою даної роботи є визначення соціально-філософських передумов і концептуальних і засад ідеї класичного університету з позиції державного управління.

На думку К. Манхейма, в суспільстві технічне та природничо-наукове знання випереджає моральні сили й усвідомлення суспільного прогресу <...> спостерігається величезний дисонанс між розумовим розвитком у вигляді науки і техніки та гігантським моральним відставанням" [5]. Іспанський філософ Х. Ортега-і-Гассет висунув своєрідне звинувачення сучасній цивілізації й підкреслив, що Європа втратила мораль. Він писав, що "школи, якими так пишалися минуле століття, впровадили в масу сучасні життєві навички, але не зуміли виховати її. Озброїли її засобами для того, щоб жити повніше, але не змогли наділити її ні історичним відчуттям, ні почуттям історичної відповідальності. В масу вдихнули силу та зарозумілість сучасного прогресу, але забули про дух" [6].

Нового значення набуває звернення до вічних цінностей освіти – становлення особистості. Для суспільства, націленого в майбутнє, "вміння відкривати" в якомусь сенсі є важливішим ніж "вміння думати". Освіта повинна бути відкритою для інновацій, підтримці дослідження і пошуку, і однією з його основних ціннісних орієнтацій є формування, розкриття й використання безмежних потенціальних здібностей і можливостей людини [5; 6]. М. Хайдеггер, один з визначних філософів ХХ ст., говорячи про

сутність ідеї університету, протиставляє "освіту" й "усвідомлення". Освіта та інтелект висувають перед людиною певний образ, що дає можливість бачити шлях у майбутнє. Усвідомлення є важливим для формування цілісного мислення. З ним пов'язане "вміння думати", або ж вміння здійснювати відкриття латентних смислів, яке є більшим і важливішим ніж саме усвідомлення.

На сучасному етапі розвитку держави університет стає звичайною школою: він не вчить мислити, він лише дає накопичувальні знання. В продовження цієї думки слід згадати метафізичне твердження: "Старий університет вмер: і це була, без сумніву, невблаганна смерть" [6]. Якщо слідувати логіці Хайдеггера, то століття освіти з його орієнтаціями скінчилося, і йому немає вороття.

Усвідомлення освіти як стратегічно важливої галузі людського життя прийшло в українську суспільну свідомість досить недавно. Сьогодні освіта не тільки транслює образи культури, але й формує нові цінності, ідеали, які сприяють формуванню нового стану культури й способам соціальної та державної орієнтації. Університет же, як найпотужніша ланка освіти повинен відображати потреби суспільства та випереджати його розвиток, оскільки він або поглиблює ті суперечності та деформації, що існують у суспільстві та державі, або ж сприяє оптимізації процесів розвитку. Через це освіта повинна розглядатися у якості пріоритетної сфери розвитку суспільства та державного управління.

Університети являють собою сукупність факультетів, дисциплін, що складають підґрунтя нового знання. Universitas – корпорація, буквально "усі ми", що підкреслює важливість характеристики "спілкування" між учителем та учнями. Universal – це позначка університетського знання, "множини в єдиному", сукупності всіх видів знання. Сусідство різноманітних наук та дисциплін народжує нову якість знання, а через це університетська освіта характеризується універсальністю та фундаментальністю. Людина освічена на університетський зразок повинна володіти широким інтердисциплінарним

світоглядом, знанням фундаментальних наук, умінням мислити та грамотно відтворювати власні думки.

Багатопрофільність університету, його особлива інституційна природа визначає унікальність цієї установи. Ще за часів Середньовіччя в Європі через те, що позиції університету порівняно з папством та імперією були відчутними, він перетворився на третю силу, що охоплювала духовну та інтелектуальну сферу буття людей та інтелектуально-громадські позиції громадян.

При коментуванні університетської хартії Ф. Роверсі, ректор Болонського університету, підкреслював, що "місія університету спирається на непомітну, але й відкриту силу культури... У служінні цьому і полягає його вічна сутність, що забезпечує визнання величчя цього інституту, який століттями набував та збагачував все те, що було найкращого" [7]. Університет, що має унікальну природу завдяки об'єднанню трьох соціальних інститутів: освіти, науки й культури, - покликаний транслювати високі культурні цінності, і саме цим робить внесок у розвиток культури суспільства і держави.

В ідеалі соціальне призначення університетів полягає в інтеграції запитів усіх галузей життєдіяльності суспільства. Для збереження гуманного суспільства, його матеріальних потреб і самого існування людини необхідно, щоб відносно велика частина населення досягла вищого рівня освіти. Так з урахуванням європейських масштабів, підкреслюється необхідність того, щоб 50 % населення мало вищу освіту [8]. У 70-і, а особливо у 80-і рр. ХХ ст. формується така характеристика освіти, як її інтернаціоналізація, що свідчить про роль вищої освіти в інтеграційних процесах сучасного світу. В демократичному суспільстві університету належить роль у визначенні та трансляції високих культурних цінностей: він повинен виконувати функцію морального лідера суспільства. Як стверджував В. Руегга, в минулому ректор Франкфуртського університету, участь у ринковій конкуренції повинна супроводжуватися ін'єкціями великих доз "академічної моральності" [9].

Університетська культура є похідною від культури в цілому, і діяльність університету спрямована на обробку першоджерельних соціокультурних цінностей. Ціннісні орієнтації університету завжди переважають за своїм об'ємом відносно вузько прагматичні цілі суспільства, держави. Для університету важливо зберегти власну інституційну унікальність, дотримання ціннісних орієнтацій, що властиві його єству (природі). Тим більше, при поширенні в суспільстві антиінтелектуальних настроїв, університети можуть і повинні відстоювати ідеали освіченої людини.

Університет явище європейське, оскільки особливості саме європейської культури сприяли його виникненню. Університет можна уявити як інститут, що має характеристики організаційного розвитку, які пов'язані із європейськими культурними традиціями. Ж. Еллюль виділяє три частини спадковості, що заклали підґрунтя культури Заходу: *грецький інтелект, римський порядок (право), християнська духовність*. Ці три складові стали тими традиціями, що вплинули на формування інституційного образу університету як явища європейської культури. Від античного світу були успадковані освітні та наукові традиції. Загалом можна стверджувати, що витоки класичної освіти були закладені ще в античності: у стародавніх вищих шкіл так як і у сучасних університетів багато спільного у завданнях і в інтелектуальному оточенні.

Класичне уявлення про університет містить риси єдності наукового пізнання, навчання та громадянської освіти. Праці античних філософів Сократа, Платона, Аристотеля та їх учнів дають уявлення про університетську освіту. Софістами Горгієм, Протагором, Продіком, Гіппієм, Антіфонтом було висунуто на перший план проблему виховання. Добропорядність громадянина ґрунтується на знаннях, тому дослідження істини є рівнозначним її розповсюдженню. Вважається, що західна модель виховання, базується на дифузії знання, і бере свій початок з цієї грецької традиції [10].

Антична освіта містить у собі грецьку і римську традиції. Грецька антична освітня традиція виражає себе у ліберальній, особистісно-орієнтованій освіті, у формуванні вільного "спекулятивного" (тобто наділеного здатністю оцінювати та вимірювати) мислення. Римська традиція орієнтувалася на послідовну освітню занятість, в тому числі й мотивацію на державну кар'єру. Грецька традиція ліберальної, особистісно-орієнтованої освіти виникає в умовах такої форми державного управління як антична демократія. Суспільство надавало освіті свої зразки у відповідності до існуючої системи ціннісних орієнтацій. Більш пізня римська культура з її більш унітарним ставленням до освіти несла у собі інші орієнтації, що пов'язані із підсиленням централізованої держави, закріпленням форм державного контролю, більш унітарним ставленням до освіти різних соціальних груп.

Античні традиції транслювалися наступними епохами, а особливо періодом зрілого Середньовіччя (XII ст.), яке називають "середньовічним ренесансом". Даний час у розвитку освіти можна характеризувати зростанням інтересу до античного спадку, зародженням традицій раціоналізму і його протистояння авторитету церкви, швидкими змінами характеру масової релігійності, що мала спрямованість до індивідуальної віри, зародженням особливої культури міст, усвідомленням цінності людської особистості [11].

Заснування перших університетів відноситься до епохи Середньовіччя, домінантою культури якого в Європі було християнство як державна релігія. Інтелектуальний розквіт XII ст. припадає на його першу половину. Центром культурного життя Європи в той час стає Франція, де особливу роль у державно-політичному, економічному, культурному житті відіграє Париж. У цьому місті працюють кращі філософи та богослови, стрімко розвивається діалектика. Різноманітні напрямки схоластичної думки формуються у вченнях П'єра Абеляра, Гільйома з Шампо, Апсельма з Лака, Бернара Клекровського. "Візантійське відродження", що почалося у другій половині

IX ст., характеризувалося виникненням зацікавленості давньогрецької філософії та науки і набуло більшого розвитку в Італії. Саме тут, у XII ст., робляться переклади Платона та Аристотеля, особлива увага приділяється працям природничо-наукового характеру, медичним та астрономічним наукам. Італія стає центром вивчення давнього римського права.

Перші університети і виникають як раз у цей час у Болоньї та Парижі. Болонська юридична школа, що існувала з IX ст., у 1158 р. набула статусу університету [11]. Паризький університет був заснований у 1215 р. Типи організації перших університетів були різноманітними. В Парижі власне університетську корпорацію склали магістри, яким були підпорядковані студенти. Італії була властива схолярна форма організації університетів, так, у Болоньї студенти складали корпорацію, а професори вважалися посадовими особами на утриманні. Університети Франції та Італії, двох передових та культурно розвинених країн, відігравали вирішальну роль на протязі XII-XV ст.

На початку XV ст. в Європі налічувалося 60 університетів, наприкінці XV ст. – 79, серед них: Оксфордський, Кембриджський, Лісабонський, Падуанський, Римський, Гейдельберзький, Віденський, університети в Саламанці й Комаре, в Монпельє та Тулузі. Особливостями університету XIII і початку XVI ст. було те, що вони забезпечували потреби церкви: в університеті готувалися теологи, спеціалісти з церковного права, отримувала знання церковна еліта. Церква з презирством ставилася до швіцьких справ: в науці панували дедуктивний та аналітичний метод. Завдання професорів полягало у передачі змісту праць загальноживаних авторитетів церкви. Присвоєння наукового ступеня вважалося атрибутом духовної влади, підготовка суспільних та державних діячів не входила до завдань університету.

Існують різні погляди з приводу тих чи інших факторів, що впливають на виникнення та становлення університету; до них, зокрема, відносяться потреби урбанізованого суспільства, церкви. Як зазначає Вальтер Рогу, дух

не здатен сам з себе створити тіло. Університет міг виникнути тільки за певних економічних, державно-політичних, соціальних умов, характерних для низки європейських міст у цей період [12]. Позиція професора Мейнера, праці якого присвячені історії університетів, інша. На його думку, університети не були епіфеноменальним явищем, продуктом власного оточення, вони виступали як системоутворююче начало відносно зовнішнього середовища [12]. Погляди Мейнера підкреслюють своєрідність ціннісного єства університету як соціального інституту, що є продуктом його функціонування. Мейнер пов'язує освіту перших університетів з потужним прогресом духовності. Е. Дюркгейм як би поєднує ці точки зору і зазначає, що університет виник як сполучення зовнішніх факторів, але ці фактори могли бути поєднані в єдине ціле тільки завдяки певному "внутрішньому феномену". Таким "внутрішнім фактором" визнається християнська ідея виховання. Саме в цьому спостерігається дуалістична природа цінностей університету: з одного боку внутрішньо університетська культура, що отримує розвиток незалежно (автономно); а з іншого, вона відповідає першоджерельним соціокультурним цінностям та запитам суспільства, що їх підтримує. Саме таким чином і реалізується єдність ціннісних потреб суспільства і ціннісних орієнтацій університету, що зумовлюють вічність та життєздатність університету.

Щоб визначити інституційну природу університету, потрібно звернутися до категорії ідеї університету. Університети з самого початку свого існування несли в собі ті ціннісні орієнтації, які дозволяють і сьогодні проводити паралелі між сучасними та середньовічними моделями. Сучасні університети схожі на середньовічні не тільки багатомисленістю студентів. Існує і більш глибоке підґрунтя їх порівняння. Загальними та основоположними характеристиками університету за часів середньовіччя, що були інтеріоризовані в подальшому, є наступні:

- незалежність;
- нейтральність та безпристрасність;

- спрямованість на наукове знання та розвиток його прогресу;
- критичне осмислення знання;
- роль університетів як культурних центрів [13].

Університет за часів середньовіччя ніс основоположні цінності власного функціонування, що відрізнялися від цінностей інших закладів. Ці цінності транслуються університетом як соціальним інститутом і сьогодні, але вони набувають нових рис, піддаються детермінації розвитком сучасного суспільства, держави. Ідея класичного університету відображає суттєві ціннісні орієнтації генези університету. Сам термін "ідея університету" став класичним при філософському усвідомленні цього соціального інституту, зверненні до поняття "університет". Як зазначає Н.С. Ладижець, це зумовлене самим об'єктом рефлексії – університетом, що можна уявити як центр культури та осередок високого знання [2].

Під ідеєю класичного університету, якщо користуватися термінологією Вебера, розуміється певний ідеальний тип, певна ідеальна модель, в силу ідеалізації досить далека від дійсності; але не дивлячись на це, та, що виконує своє головне призначення – прояснення інституційної природи цього соціального інституту. Г. Рерс підкреслює, що чарівність класичної ідеї полягає в тому, що при відстоюванні інтелектуальної концентрації та глибини, вона тісно пов'язана із реальним життям, а професійний та громадянський елемент існують поряд з відстоюванням самоосвіти і, кінець-кінцем, релігійної впевненості [14, с.13]. Класична ідея продовжує й сьогодні пропонувати ідеальний погляд, за допомогою якого може бути досягнуте розуміння різниці між різними академічними поглядами.

Активізація уваги до університетів в європейській філософській думці доводиться на першу половину XIX ст. Саме тоді були обмірковані та усвідомлені концепції університетської освіти, саме в цей час складається у філософській думці поняття ідеї класичного університету. Цьому сприяли певні особливості європейської культури XIX ст., які формувалися на основі наукових здобутків як окремого типу діяльності та світогляду, або ж

"наукової революції" XVII-XVIII ст. У XVII-XVIII ст. у Німеччині в університетах впроваджувалися різноманітні наукові методи, змінюється зміст університетської освіти а окремих навчальних програм. Професори починають займатися самостійними науковими дослідженнями, а наука отримує розвиток як колективна творчість, через що виникає усвідомлення важливості об'єднання в суспільстві для акумуляції та розвитку наукових ідей.

Європейська культура XIX ст. віддає примат раціональному, це культура розуму, що нестримно входить у нові галузі та відкриває нові явища. Цей розум має успіх у пізнанні, оскільки він має схильність не звертати увагу на критику власних досягнень і положень. Критика та встановлення кордонів раціонального починається наприкінці XIX ст. і створює концепцію позитивізму з його яскраво вираженою науковою спрямованістю. З'являються концепції прагматизму та утилітаризму, що дали початок новому погляду на суспільство та соціальні процеси. У контексті ідеї лібералізму погляд на людину як на самостійну та самодостатню особистість отримує розвиток в Європі ще майже в епоху Відродження. Звідси з'являється філософська концепція розуміння людини як окремого, індивідуального "Я" обумовленого гносеологією, логікою та раціоналізмом Нового часу [15, с. 129].

Особливості європейської культури лібералізму відобразилися у прагненні створення правової та демократичної держави. Громадянське суспільство із його визнанням інституту приватної власності й розвиток товарно-грошових відносин сприяли процесу становлення і усвідомлення самоцінності індивідуального в людині. Мислителі Нового часу поставили на перше місце свободу та природні здібності окремого індивіда як самостійної незалежної одиниці соціальної дії. У політичному відношенні формуванню та процесу реалізації особистісного існування людини сприяло ранне розповсюдження в Європі системи права, що бере початок ще в ідеях та принципах римського права, збірки законів, що закріплювала права та

обов'язки окремих громадян. Індивідуальна життєдіяльність людини, що закріплена у праві та охороняється ним, сформувала інститут демократії, в основі якого, перш, за все, лежить особиста свобода. Свобода і демократія, що розуміються у цьому смислі - народжені західною Європою. Культура Європи, таким чином, несла в собі ті начала, які сприяли виникненню університетів і становленню їх саме в тому варіанті, який приймається як ідеальний.

Ідея класичного університету проголошена і обґрунтована В. Гумбольдтом та Дж. Ньюменом, видатними вченими та громадськими діячами XIX ст. Ньюменівська концепція є ніщо інше як ідея інтелектуального університету, гумбольдтівська – дослідницького. Ідея класичного університету поєднує у собі традиції цих типів університетів.

Мета дослідницького університету вбачається у наступному: єдність навчання та дослідження, автономія університету, ідея академічної свободи в дослідженнях а навчанні, активне позиція університету в громадському житті і підтримання його цілісності.

Мета інтелектуального університету полягає, на думку Ньюмена, у розвитку інтелекту засобами навчання, формуванні загальної культури і громадянської свідомості, розширенні знань і навчанні професіям, підтримці стандартів істини, свободи й демократії. Перша концепція робить акцент на навчанні через дослідження, друга – віддає пріоритети вихованню та формуванню особистості. Дані концепції взаємодоповнювалися, оскільки дослідження й наука як основні принципи діяльності німецьких університетів доповнюються особливою роллю виховання, що було проголошено англійськими університетами. Ці концепції будуть слугувати основою для створення наступних моделей університетів.

Ідея класичного університету – ідеальна модель інституційного образу університету, що характеризується його основними ціннісними категоріями, цілями діяльності. Ідея класичного університету підкреслює своєрідність та відмінні особливості, що властиві саме цьому соціальному інституту. 3

різноманіття характеристик університету виділяються головні, відбувається підсилення найбільше обґрунтованих, таких як культивування знання, спрямованість на науковий пошук. Ці характеристики в результаті є тими, що визначають ціннісний зміст цього соціального інституту. Цілі діяльності університету відображають його інституційну природу. Ними є: освіта, наука, культура. Основоположні цінності класичного університету включають у себе автономію; дослідження – як серцевинний принцип університетської освіти, саме тому навчання відбувається через дослідження; націленість наукової спільноти на пошук істини, що відповідає орієнтації університету на наукову діяльність; спрямованість на особливу місію у суспільстві – формування високих культурних ідеалів: виховання культурної особистості.

Розвиток ідеї університету визначається динамікою соціокультурних цінностей, їх поєднанням із цінностями освіти, а також потребами суспільства. Поштовхом для появи різних концепцій університету слугували певні соціально-економічні умови суспільного життя. Так, ідея інтелектуального університету відображала традиції ліберальної освіти англійських університетів на протигагу прагматичному та утилітарному розвитку думки в цій країні.

Концепція дослідницького університету з'явилася в період необхідності культурного відродження Німеччини, що в той час переживала потребу в активізації національної самосвідомості, що було реакцією на вторгнення військ Наполеона. Принцип "вільної освіти" Гумбольдт формував на основі наступних положень: сучасний стан розвитку людства характеризується тим, що розвиток культури може здійснюватися тільки в результаті розвитку окремих особистостей. Звідси витікає важливість свободи для розвитку індивіду. Цілісному розвитку людини повинно сприяти право на вільну освіту. Іншими словами, принцип свободи в німецьких університетах виходив із розуміння ролі людини як самостійно цінного, здатного для діяльності спрямованої на розвиток суспільства суб'єкта. Саме в цьому

можна помітити коріння проголошеного Гумбольдтом принципу свободи наукового дослідження та освіти.

У створенні образу академічної освіти брав участь не тільки В. Гумбольдт, але й група науковців кінця XVIII – початку XIX ст.: І. Р. Фіхте, Ф. Шлейєрмахер, Ф.В. Шелінг, Штефференс. Як пише Г. Рерс, філософія Просвітництва, німецький ідеалізм і неогуманістична філософія освіти взаємообумовлюють усвідомлення цієї проблеми [14, с. 13]. Філософія Просвітництва зробила об'єктивною корисність для суспільства глибоко спеціалізованого знання. Просвітництво привнесло в освітні традиції свої вузько профільні, утилітарні аргументи.

В. Гумбольдт працював над розвитком та розробкою попередніх ідей, які брали початок з філософії ідеалізму та неогуманістичної концепції освіти, без яких реформи Гумбольдта були б нереальними. Ідеї Фіхте та Шлейєрмахера переважним чином передували університетській концепції Гумбольдта. Внесок Фіхте в розвиток ідеї університету полягає в тому, що він передбачив космополітичний дух науки та освіти XX ст., і наполягав на єдності між піднесенням національної свідомості німецької культури та наднаціональної ідеї гуманності. Фіхте зробив внесок в концепцію університетської освіти своїми ідеями про роль науки та університету в суспільстві. Він вважав, що цінність та життєздатність університету повинні визначатися "духом вченості як принципом". Мета університету – організувати освіту на принципах зрозумілості й свободи духу і через це оновити всі людські стосунки. Університет не може залишатися "закритим світом". Завдяки своїм ціннісним характеристикам він більше ніж інші національні інститути здатний оновлювати суспільне життя. Фіхте вбачав роль університету в "подальшому усвідомленні світу", в якому формування держави та особистості, громадянська відповідальність знаходяться не у конфлікті, а у взаємодії, вони набувають постійного розвитку та доповнюють один одного [14, с. 17].

Шлейємахер розробляв проблему інтелектуальних профілів нового університету. Він підкреслював, що державі потрібні люди, знання яких базуються на вченості. Академічна свобода, на думку Шлейєрмахера, сприяє розвитку знання через інтелектуальне спілкування вчених [14, с. 17].

Таким чином, ідея класичного університету була сформульована із урахуванням особливих соціально-економічних та соціально-політичних умов, попередніх освітніх моделей та філософських поглядів минулого. На формування концепції класичного університету впливає певний стиль теоретичного мислення, що формується під впливом історичної епохи. Стиль мислення складається під впливом культури як цілого. Культура та властивий їй стиль мислення є досить своєрідною тендітною та непомітною атмосферою. Наукові відкриття впливають на світогляд та культуру. Освіта завжди передбачає певне бачення науки і завжди базується на певних концепціях науки [16, с. 19]. На думку Ортеги-і-Гассета, наука напуває коріння культури. Наука – це пошук істини, а культура – використання вже засвоєних істин [17, с. 51].

У Новий час у результаті природничо-наукових відкриттів знання сприймаються як зразок об'єктивності пізнання законів природи. Але уявлення про науку як універсальне або абсолютне знання з єдиними зразками та нормами, що ліквідують будь-яку суб'єктивність почало змінюватися вже у XIX ст. Мова йде про підхід, що був розвинений в німецькій філософії І.Г. Гейдером, В. Гумбольдтом, В. Гегелем, та був орієнтований на концентрацію уваги на становленні самосвідомості особистості, на її само формуванні, що повинно було призвести до гуманітаризації освіти й до ствердження права особистості на освіту [16, с. 19].

Новий погляд на науку, наукове відкриття та особистість вченого сьогодні продукує нове розуміння особливостей наукового знання. Постмодернізм, що виник у 60-і рр. XX ст. як літературно-естетичне вчення, стає напрямком філософської думки, й виступає як своєрідна реакція на

втрата наукою ролі носія "останньої" істини. Наука втрачає роль домінанти суспільного розвитку. [18, с.25]. Це, на нашу думку, головна особливість у процесі трансформації філософських засад науки. Відповідно до положень герменевтики, наука – не є єдиним істинним знанням про світ.

П. Фейерабенд, М. Полані, І. Лакатос, Т. Кун змінили погляд на природу науки та наукової творчості. Зміни, що відбувалися в методологічному підґрунті науки ілюструє орієнтацію на різноманіття, взаємне доповнення методів пізнання. У пізнанні відшукується відмова від логоцентризму, відбувається концентрування уваги на уяві, творчості. Характеристика унікального та індивідуального досягається через деструктивний, інтерпретаційний методи. При такому підході жорсткі дисциплінарні розбіжності наукового знання замінюються розбіжностями тематичного характеру. Всі ці характеристики вносять свої корективи в принципи освіти. Необхідні нові методологічні передумови розуміння знання, які повинні знайти відображення в освітніх стратегіях, а це: близькість різних гілок наукового знання, при тому, що слід зазначити, що зростає роль знання загальнонаукового із його різноманітними інтеграційними дисциплінами типу синергетики або кібернетики.

Освіта повинна відповідати тенденції подолання безапеляційного розподілу культури на гуманітарну та технічну. Відходу від протистояння природничого та гуманітарного знання, усвідомленню їх глибокої єдності сприяють нові галузі досліджень, що відносяться до складних систем, що здатні до самореалізації. На думку В. Штиррова, подолання детермінації природничо-наукового знання та зростання на цій основі контрверзи сциєнтизму та гуманізму здійснюється завдяки чіткому усвідомленню місця людини як суб'єкта пізнання в саме тіло наукового знання [19, с. 103].

Особистісні орієнтації стають невід'ємними компонентами суб'єкту пізнання, усвідомлення реальності стає частиною ментального та між комунікаційного процесів. Тому важливим завданням є вироблення нових концепцій гуманітарної складової. У навчальному процесі може відбуватися

своєрідний синтез природничо-наукового на гуманітарного знання, природничо-наукові дослідницькі орієнтації університетів доповнюються розвитком гуманітарного знання.

Уявлення про науку як унітарні знання зникають. Наукова діяльність можна характеризувати як процес взаємодії різних позицій, дослідницьких програм і т.д. Пізнання реальності у її істинному існуванні може здійснитися "тільки у динаміці зштовхування та взаємозбагачення різних "винаходів", здатних до самокритики і в той же час до ризику прийняття на себе відповідальності пізнавальних позицій [19]. Демократія як форма державного та соціального устрою максимально широко сприяла розвитку науки. Сьогодні університет стає відкритою для соціальної взаємодії структурою і саме це визначається соціально-політичними характеристиками суспільного устрою. Університет стає повноправним суб'єктом суспільних відносин, і обґрунтування цьому можна знайти в новому усвідомленні соціуму: сучасне гуманітарне знання сприяє усвідомленню суспільства і процесів, що відбуваються в ньому, в культурному контексті. Наприклад, на думку В. Лекторського, епістемологія та соціальна філософія К. Поппера знаходять глибинні зв'язки [3, с. 27]. Відповідно сам тип раціональності узгоджується із ідеалами суспільного устрою. У відкритому суспільстві свідомо культивується дух раціонального критицизму. Оскільки К. Поппер стверджує про наявність іманентного зв'язку між раціональністю в науковому пізнанні й соціальних науках, то філософське обґрунтування лібералізму й проблема раціональності опиняються у тісному зв'язку та взаємозалежності. У Дьюї, наприклад, становлення західної ліберальної демократії співпадає з розвитком експериментального методу у природознавстві: лібералізм і є постійне соціальне конструювання. У політичній філософії Фуко та Хайбермаса теорія раціональності є центральною. Ю. Хабермас у своїх роботах використовує термін "деліберальна демократія" й тим самим він передбачає такі поняття як усвідомлення процесів, що відбуваються у сучасній державі й суспільстві, як демократія, раціональний дискурс,

обговорення, обґрунтування, компроміс. Сучасна людина здатна "перебудувати місток від своєї ролі клієнта до ролі громадянина держави" [19, с. 175]. Розвиток принципу "виробничої комунікації", Хабермас показує новий принцип сучасної інтеграції. Соціально-інтеграційна сила комунікативної дії була локалізована у приватних життєвих формах, життєвих світах. У межах окремих об'єднань формуються думки, ідеали, цінності, мотиви, орієнтації [19, с. 177]. Саме тому підвищується роль освітніх можливостей у підсиленні власних ресурсів життєдіяльності певних груп.

Підсумовуючи вище викладене, можна стверджувати, що соціально-філософський аналіз виділяє для усвідомлення університету таке поняття, як "ідея класичного університету", вибір якого визначається самим предметом дослідження, що транслює високі культурні цінності. Хоча й ціннісна сутність цього підрозділу знаходила відображення ще за часів середньовічних університетів, що дає уявлення про певну "самостійність", незалежність, що характерна природі, цього соціального інституту, й визначається високими нормативно-культурними ідеалами, становлення ідеї університету припадає на першу половину XIX ст. Класичні уявлення про університетську освіту були закладені в концепціях В. фон Гумбольдта й Дж. Ньюмена.

Розвиток ідеї класичного університету детерміновано соціокультурними цінностями, традиціями освіти й потребами суспільства. Вплив на формування ідеї класичного університету спричиняє філософська традиція німецького ідеалізму й нової гуманістичної філософії, а також традиція філософського Просвітництва. На уявлення про університет впливає й образ науки: сучасні досягнення наукової думки формують нове бачення освітніх "технологій". Таким чином, ідея університету уявляється нами як складне утворення, що відображає в своєму інституціональному образі (портреті) як традиції суспільного розвитку, так і результати філософського бачення проблем університетської освіти. Ідея класичного університету

зображується як така, що фіксує його ідеальний образ, в якому знайшли відображення основні ціннісні орієнтації цього закладу і функціонування в конкретній державі.

Напрямами подальших досліджень є визначення питання, чи збереже "природу" цього соціального інституту ХХІ ст.? Дев'ять століть існування університету доводить його вічність. Це, вочевидь, є показником життєздатності цього закладу й вираженням особливої потреби в цьому суспільства. Недарма Фіхте визначав університет як доступне зору зображення безсмертя людського духу. Іншими словами, університет є тим місцем, де транслиуються високі цінності культури, духовне життя, відтворення життєво важливі суспільні функції.

Список використаних джерел

1. *Захаров И. В.* Культурная мисия университета, или Социальная педагогика как политическая программа / И. В. Захаров, Е. С. Ляхович // Вестник высшей школы. – 1991. – № 10. – С. 46–54.
2. *Ладижец Н. С.* Развитие идеи западно-европейского университета. Социально-философский анализ / Н. С. Ладижец. – Ижевск : Филиал изд-ва Нижегородского ун-та при УдГУ. – 1991. – С. 26.
3. *Лекторський В. А.* Рациональность, критицизм и принципы либерализма (взаимосвязь социальной философии и эпистемологии Поппера) / В. А. Лекторський // Вопросы философии. – 1995. – № 10. – С. 27–28.
4. *Люрья Н. А.* Образование: поиски, надежды, свершения // Образование в Сибири / Н. А. Люрья. 1994. – С. 16–21.
5. Манхейм К. Диагноз нашего времени. – М. : Юрист, 1994. – 700 с.
6. *Ортега-и-Гассет Х.* Эстетика Философия культуры / Х. Ортега-и-Гассет. – М. : Искусство. – 1991. – 558 с.
7. *Петрова Г. И.* Русская традиция понимания человека как фактор возрождения российского образования / Г. И. Петрова // Образование в Сибири. – 1994. – № 1. – С. 128–135.
8. *Покладок Е. Б.* Эволюция автономии университета в Европе / Е. Б. Покладок, В. В. Спасская. – М., 1992. – 48 с.
9. *Реале Д.* Западная философия от истоков до наших дней / Д. Реале, Д. Антисери. – Т. 1 : Античность. – СПб. : ТОО ТК «Техноприс», 1994. – 336 с.
10. *Роуг В.* Университет как явление средневековой культуры. Предисловие / В. Роуг // Вестник высшей школы. – 1991. – № 7. – С. 100–106; № 8. – С. 97–109.
11. *Уколова В. И.* Зрелое средневековье (XI–XIII вв.) / В. И. Уколова // История Европы. – М. : Наука, 1992. – Т. 2. – С. 637–669.
12. *Хабермас Ю.* Демократия. Разум. Нравственность / Ю. Хабермас. – М. : АCADEMIA. – 1995. – 252 с.
13. *Чешков М. А.* «Новая наука», постмодернизм и целосность современного мира / М. А. Чешков // Вопросы философии. – 1995. – № 4. – С. 24–34.

14. *Palous R.* The Social and Political Vocation of the University in the Global Age / R. Palous // The changing university? / The Society for Research into Higher Education & Open University Press, 1995. – 178 p.

15. *Rohrs H.* The classical idea of the university – its origin and significance as conceived by Humboldt / H. Rohrs // Tradition and reform of the university under an international perspective: an interdisciplinary approach. – Frankfurt a. M., 1986. – P. 173–193.

16. *Winchester J.* The future of a mediaeval institution the university in the twenty centure / J. Winchester // Universities in crisis: A mediaeval institution in the 21st century / ed. by Neilson W.A.W. a Ch. Jaffield, Monreal Inst, for research a public policy, 1986. – P. 269–289.

Medvedev I. A. Socially-philosophical preconditions of development of idea of university: state-administrative aspect.

In article are considered проблемы and ways of the permission of socially-philosophical preconditions and conceptual bases of idea of classical university. The author generalises the most important socially-philosophical concepts of realisation of idea of university from a government position

Key words: idea of university, socially-philosophical preconditions, state-administrative aspect, education, formation, development, freedom of scientific search.

Медведев И. А. Социально-философские предпосылки развития идеи университета: государственно-управленческий аспект.

В статье рассматриваются социально-философские предпосылки развития идеи университета. Автор уделяет внимание проблемам развития явления идеи университета с позиций государственного управления. В работе делается попытка проанализировать истоки теоретико-методологической базы явления идеи университета.

Ключевые слова: идея университета, социально-философские предпосылки, государственно-управленческий аспект, воспитание, образование, развитие, свобода научного поиска.